

un sentit semblant, també Fouché rebutjà l'etimologia de M-Lubke, i provà de refer-la, amb menys coneixement i detalls més dubtosos (RLR LXII, 203).

Posà de relleu Rohlfs el fet que les dues úniques formes antigues en francès del Nord foren *issi* i un *ensi* menys estès, en el qual s'ha de veure IN+*SIC*; i que de la barreja dels dos és d'on surt *ensi* (aclarint que *en-* no va passar a la pron. *an* en francès des dels orígens, i fins avui *en* i *an* es mantenen distints a Picardia etc.). *En-* reapareix en el cat. ant. *enaixí* (veg supra), i en variants com cast. ant. *en como*, lomb. *insí*, frprov. *dinsé*; i encara hauria hagut d'afegir-hi sobretot el cast. *ansí*, variant tan estesa antigament i dialectalment en aquesta llengua (no sabent-ho ell creu que sigui un manlleu del fr., però ja es documenta des de 1219 en el *Fuero de Guadaluja* etc., DECH v, 376b56-60) i que resulta de IN-*SIC* × *asi* en forma perfectament paral·lela a la francesa.

De més a més tindrem en compte altres fets no advertits per Rohlfs. Una forma semblant apareix fins al gascó del S. XIII: «que a, ne aver devé, anxí cun tee, de cap en cap», doc. de 1274 (expedit pel Comte de Bigorra), i n'hi ha molts més entre els compilats en el *Libre Verd de Benac*, a. 1406, pp. 120 i passim. D'altra banda *ansi* s'estenia fins al lombard antic. Monaci el documenta c. 1300, en la *Crestomazia dei primi secoli*, p. 494; novament, doncs, és clar que el lombard modern *msí* resulta de la superposició del tipus *assí* del cat. i oc, amb IN+*SIC* (car partint de IN esperariem *en-*).

Creu que l'intent de M-Lubke es pot donar per enterrat. Quedava, però, encara el problema de l'origen de *at-*. I em sembla que tothom, més o menys, ha pensat en la relació que hi ha amb les formes italianes corresponents: els uns tàcitament, d'altres limitant-la més o menys, o amb dubtes. No obstant el paral·lisme també hi és: *cosí* 'així', i els antics o antiquats *cotale*, *cotanto*, *codesto* etc., formen una sèrie ben homòloga de *assí*, *atal*, *atant*, *acest* etc.; com que junt amb *codesto* hi ha *questo*, *quello*; i junt amb *aci* hi ha fr. (i) *ci*, *ci*, *cello* etc, tal com hi ha *aquí*/it. *qui*; i en tots aquests s'ha reconegut sempre l'aglutinació dels adverbis demostratius *ECCUM* o *ECCE* del llatí, es fa difícil de desconèixer que en *assí atal*, fr. *issi*, *itel* etc, hi ha d'haver també alguna cosa dels adv. *ECCUM*/*ECCE*. Que aquella primera síl·laba pot resultar d'una cosa com *ECCUM*, o sigui *EC(CU)-SIC*, *EC(CU)-TALE*, apareix més que més convincent si pensem que abans de l'accent hi pot haver hagut reducció de *ei* a *i* en francès, i diferenciació en *at-* pel que fa al cat. i la llengua d'oc.

El gc aporta un reforç a la idea, puix que aquí *ECC'R-* apareix reduït simplement a *at-*: l'adjectiu corresponent al nostre *atal* es troba de primer en funcions ben iguals a les d'*atal*, com adjectiu, però ja reduït a *at-*: «e sy en la taberna alcun tabernier --- era injuriat de feit, que *atal* injuriat sia punit» porta la *Costuma Municipal* de Seix de Couserans, de l'a. 1280 (Pasquier, *Bu Soc Ariég d. Sci L et Arts* IV, n° 10). Més tard, però, *atal* es va convertir allà en l'adverbi

de manera que hi fa el paper de 'així': *atáy* amb aquesta funció esdevingué l'expressió general a Gascunya (des de la Vall d'Aran fins al Bearn i des d'aquí fins Bordeus) i continua encara així *atal* en l'alt-llen-guadocià i *atal* en llemosí: però fonamentalment és el mateix que l'adjectiu *atal* del cat. i oc. clàssics, i fr. ant. *itel*, proveïts de l'element prefixat (*a*)-, que a França s'estengué fins *aci*, *acel*, *aiçò*, en el Nord *ici*, *icel*, *icest* etc. (cf. ja Cor., *Voc. Ar*, 15; *Top. Hesp*, 150, § 430).

En últim terme la clau de tot plegat la dona l'it. *così* = *assí* (> cat. *així*, fr. ant. *issi*): no sols *così* té en l'italià comú els mateixos usos de la partícula franco-catalana (i s'ha pronunciat sempre amb *s* sorda, reveladora del seu caràcter compost), sinó que hi ha tingut des dels orígens el mateix paper i els usos mateixos (veg. *ASNSL* CXXXII, 149ss).³ I al costat de *così* hi ha en italià *cotale*, *cotanto*, *codesto* o *cotesto*, amb funcions idèntiques a les del cat.-oc. *atal*, *atant*, *acest* etc. Així fou en la llengua italiana clàssica i antiga, i des dels orígens: tots ells en els tres grans creadors de 1300, p. ex. en Boccaccio: «credendo alcuna donna --- fare altrui arrossare, non avendo bene le sue forze con quelle di quel *cotale* misurate, quello rossore --- sopra sè l'ha sentito tornare»; «dir nol porla, nè prendere intenzione / d'alcun mortal, giammai, / che non ardesse di *cotal* vaghezza»; i d'altra banda oint una ingènua que un encanteri hi ha que fa tornar egua una dona, proposa al seu marit que se'l faci ensenyar, i així podries «fare i fatti tuoi con l'asino e colla cavalla e guadagneremo due *cotanti*» (*Decam.* I, § 10 i IX, § 10, ed. Hoepli 1960, 56.1f., 61.14, 591.24), o sigui dues vegades més, que en cat. antic s'hauria dit «dos *attants*».

D'on va sortir aquest *co-* és el que ens revelen les formes dialectals del centre i Sud d'Itàlia, en les quals encara es conserva la *a-* inicial, que el toscà va ometre, tal com toscà *quello*, *questo*, responen al cat. *aquell*, *aquest*, tal com el toscà *qui* correspon al cat. *aquí*. Car, en efecte, ja el romanesc — l'antic parlar plebeu de Roma — conservava *accusì* (Festa, *ZRPh* xxxviii, 1917, 268), i Rohlfs (*Hist Gramm It-Sp.* III, § 946; II, § 685) reconeix *accusì* com de «Südtalien» en general, i concreta Laci *accusì* (Amaseno), Aquila *akkušì* «in questa maniera» (Merlo, *ZRPh* xxx, 450).

Ara bé ja en la Península mateixa es produeix la síncope que conduí, per mitjà de *ac-sic*, al nostre *així*. car a Bari tenim *akšì*, i a penes alterat en *dakšù* a la Basilicata (com posà de relleu Festa, *Il dialetto di Matera*, *ZRPh*, I c.; amb una addició com la de l'it. antiq. *dessò=esso*; *co-desto=questo*); i ací i allà en el vessant Nord dels Apennins: emilià *akšì*, romagnolo *akšè*. I és que també a l'alta Itàlia hi havia hagut la forma plena **ecosì*, a penes alterada en lombard, en la variant *encosì* que encara llegim en Barsegapè: «*encosì* etu fato» 'així estàs fet tu' v. 260. ¿El tenim encara en aquesta etapa *akšì* en textos oc.-cat? En efecte, *acsì* es troba en el text més antic en ll. d'oc. el *Boeci* (Bartsch, *Chrest prov*, 4.42); i *acsì* en el citat doc. parllarès de 1095. Només és que en aquests escrits no po-